

Grootschalige veranderingen stuiten tegen de borst

GERRIT JAN DE BRUYN

Al eeuwenlang worden de duinen bewerkt door mensen. En nog steeds vinden er drastische ingrepen plaats. De laatste 25 jaar vooral in het teken van natuurherstel.

W e doorkruisen een steile noordoosthelling, zó noordelijk dat de brandende zomerzon geen kans had om alle plantengroei onmogelijk te maken en zó oostelijk dat de zoute zeewind de boomgroei niet heeft kunnen verhinderen. In de schaduw van goed ontwikkelde eiken groeien hier mossen en varens in zwarte, humusrijke grond. We passeren een plek, waar 47 jaar geleden onze zoon bijna in een hol werd geboren. Dat waarschijnlijk uit WO II daterende hol is grotendeels ingestort. Verder is hier sindsdien niet veel veranderd; alleen zijn de bomen wat hoger en dikker geworden. Hier heerst nog de illusie van oernatuur, zoals we in Nederland slechts zelden meer tegenkomen. Als we de helling tot bovenaan opklimmen en naar het zuiden kijken ontvouwt zich een compleet andere wereld: een door de felle zon beschenen, schaars begroeide zuidhelling. Dit is het domein van duinsterretje, elandgeweimos en winterannuellen, waar in de zomer een echt

woestijnklimaat heerst. Onze noordoosthelling blijkt een onderdeel te zijn van een mede door de vegetatie ontstaan paraboolduin. Als door een wonder is dit geomorfologisch fenomeen ontsnapt aan de activiteiten van waterwinners en natuurherstellers, die de afgelopen vijftig jaar overal in ons mooie duin hebben huisgehouden.

Gevaar overwonnen

De relatie tussen de Hollanders en hun duinen heeft een letterlijk veelbewogen geschiedenis. Ons land heeft zijn ontstaan te danken aan de duinen en bij de duinvorming hebben natuurlijke processen de hoofdrol gespeeld: een ondiepe zee met zandige bodem, de getijden, de heersende westenwind en voldoende neerslag in het groeiseizoen van biestarwegras en helm. Hun invloed op de duinvorming was door de eeuwen heen veel belangrijker dan die van de mens. Maar al duizenden jaren vóór het begin van onze jaartelling werden de oude duinen, de strandwallen, bewoond en bewerkt door mensen. En de jonge duinen, de meeste nog geen duizend jaar oud, werden vanaf hun ontstaan intensief met mensen geconfronteerd. Zonder menselijke invloed zouden de duinen een afnemende dynamiek vertonen bij toenemende afstand tot zee. Op het strand gevormde duinen verwaaien als parabolen landinwaarts, totdat ze worden vastgelegd door de plantengroei. Er vindt een successie plaats van gras via struiken naar een eiken-berkenbos. Dat patroon is ook in het door mensen beïnvloede duin te herkennen, al is het vaak drastisch verstoord. Visserdorpen ontstonden, zoals Scheveningen en Katwijk met daaromheen het zeedorpenlandschap. Hout werd gekapt in de beboste valleien: Meijndel, Kijfhoek en Bierlap. Er werden koeien en schapen geweid en konijnen uitgezet en commercieel gefokt. Overbeweiding leidde tot verstuing en tot het spookbeeld van afbraak van onze zeekering en van zandmassa's die de akkers en zelfs hele dorpen konden bedekken. Met de beperkte middelen van destijds (schep en kruitwagen) kon daar niets tegen worden gedaan, zodat men naarstig zocht naar steeds betere beplantingsmethoden met daar-

De relatie tussen de Hollanders en hun duinen heeft een veel bewogen geschiedenis (schilderij van Jan Theodoor Toorop, 1928).

Inmiddels heeft zich een nieuwe bedreiging van de duinen aangekondigd (foto: Henk Wijkhuizen).

voor steeds geschikter gewas. Zo werden naast helm ook dennen en abelen geplant. In de eerste helft van de twintigste eeuw was de overwinning definitief: met weliswaar blijvende inspanning kwam voorgoed een eind aan het verstuiwingsgevaar.

Nieuwe bedreiging

Inmiddels had zich een nieuwe bedreiging van de duinen aangekondigd: in de tweede helft van de negentiende eeuw ontdekte men het belang van zuiver drinkwater. De explosieve groei van het gebruik daarvan overschreed al vroeg in de twintigste eeuw de aanvoer door neerslag, zodat ingeteerd werd op de ondergrondse voorraad. Dat betekende verdroging en teloorgang van de soortenrijke, voedselarme, vochtige duinvalleien. Bovendien vreesde men voor een te hoog zoutgehalte van het drinkwater en bedreigde toenemende zoute kwel de achterliggende landbouwgronden. Zodoende kwam men in 1955 tot infiltratie van rivierwater. De hoop van sommigen dat de vochtige duinvalleien met hun orchideetjes zouden terugkeren bleek al spoedig ijdel: het voedselrijke rivierwater bevorderde slechts woekering van ruigteplanten als riet en brandnetel, die geleidelijk aan steeds grotere oppervlakten van het duin innamen. De invloed van de infiltratie werd aanvankelijk gemaskeerd door het uitbreken van Myxomatose in dat zelfde jaar, waardoor de konijnen geheel van het toneel verdwenen. Dat had een enorme vergassing in het hele duin tot gevolg, waardoor alle kale plekken met bijbehorende pionierflora en -fauna verloren gingen en in alle bloemrijke duingraslanden het gras zo hoog

en dicht groeide dat er voor bloemplanten geen plaats meer was. Ook bleven veel meer kiemplanten van struiken, zoals meidoorn, ongemoeid, zodat vanaf die tijd het struikgewas zich enorm ontwikkelde.

Er was na de vijftiger jaren nog een factor bijgekomen, die de vermessing, vergassing en verstruiking sterk bevorderde: de stikstofdepositie uit de lucht. Daardoor konden de inmiddels teruggekeerde konijnen de vergassing niet meer ongedaan maken.

Goed uitgangspunt

In het laatste kwart van de twintigste eeuw werd eerst plaatselijk als proef en daarna op grotere schaal het beplanten van kale plekken gestaakt. Dit bleek een belangrijke bijdrage aan het herstel van de voor de Wassenaarse duinen zo karakteristieke kleinschalige mozaïekstructuur.

In de negentiger jaren kwamen ook grote grazers in het duingebied van Duinwaterbedrijf Zuid-Holland, om het oude duinriet op te eten en de verstruiking te beperken. Aanvankelijk bleek de begrazingsdruk, ondanks de getalsmatig lage dichtheid, veel te groot. Jaarrondbegrazing is waarschijnlijk voor deze dieren zeer onnatuurlijk. Als ze de mogelijkheid hebben om ook nog voor een ander terreintype te kiezen zal de situatie, zowel voor de dieren als voor het duin aanzienlijk verbeteren.

Rond de millenniumwisseling bepalen twee nieuwe beheersmaatregelen steeds meer het duinlandschap: het kappen van abelen en dennen en de 'regeneratie' van verscheidene infiltratieplassen. De uitgangspunten van dit nieuwe beleid zijn in principe wel juist, maar de wijze waarop dit alles gebeurt, de grootschaligheid, het gebrek aan geduld en aandacht voor detail, het ontbreken van vooronderzoek en begeleidende monitoring stuiten steeds meer bezoekers, vrijwillige onderzoekers en ook eigen medewerkers in het bedrijf tegen de borst. De globale benadering bij de diverse voorlichtingsavonden over dit onderwerp is niet in staat de ongerustheid weg te nemen die bij vele duinkenners en -liefhebbers bestaat over de toekomstige gevolgen van deze landschapsvernieuwing.

Hoe komt het toch dat in ons kleine, overbevolkte landje zoveel energie gestoken wordt in het opruimen van de laatste restjes enigszins natuurlijk gebied omdat ze eigenlijk nog natuurlijker hadden moeten zijn?

GERRIT JAN DE BRUYN IS ECOLOOG EN ADVISEUR VAN STICHTING DUINBEHOUD